

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-61>

УДК 336.72

Кириченко В.С., Пахомов В.В.
Сумський державний університет

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Анотація. У статті розглянуто питання легалізації "брудних коштів" у сфері банківської діяльності. Розкрито поняття та зміст легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Проаналізовано міжнародні та вітчизняні правові акти, які надають поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, проводиться історико-правове дослідження виникнення та розвитку цього явища. Висвітлено основні бачення науковців щодо формування способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Визначено склад даного злочину. Охарактеризовано стан протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом в Україні, пропонуються шляхи підвищення ефективності роботи в цьому напрямі. Надано пропозиції щодо запровадження на державному рівні невідкладних організаційних і практичних заходів для кардинального покращення якості державного управління в зазначеній сфері.

Ключові слова: злочинні доходи, легалізація (відмивання) доходів, протидія відмиванню доходів, доходи, отримані злочинним шляхом.

Kyrychenko Viktoriya, Pahomov Volodymyr
Sumy State University

LEGALIZATION OF INCOME FROM CRIMINAL WAYS

Summary. The article deals with the issue of legalization of "dirty money" in the sphere of banking. The concept and content of legalization (laundering) of proceeds from crime are disclosed. The international and domestic legal acts that provide the concept of legalization (laundering) of proceeds from crime are analyzed, the historical and legal study of the origin and development of this phenomenon is conducted. The basic visions of scientists concerning formation of ways of legalization (laundering) of proceeds from crime are covered. The composition of this crime has been determined. The state of counteraction to the legalization (laundering) of proceeds from crime in Ukraine is described, and ways to increase the efficiency of work in this direction are offered. Suggestions are made on the introduction of urgent organizational and practical measures at the state level for a radical improvement of the quality of public administration in the said field. It is concluded that under the concept of legalization (laundering) of proceeds from crime, it is necessary to understand actions that are directly or indirectly aimed at giving legitimacy to the relations of use, possession, disposition of funds obtained illegally. One of the mandatory features of the subject of "laundering" is its criminal origin. Ukrainian law characterizes the laundering of proceeds of crime, which organically combines it with the definition of the UN International Conventions, which states that crimes are committed through the use of financial transactions or the conclusion of funds or other property obtained as a result of committing an act of public misconduct such legalization and the like. At the same time, the purpose of legalizing (laundering) the proceeds of crime is a criterion according to which this crime must be distinguished from similar acts provided for by other rules of criminal law. As further research, we will attempt to analyze the main ways of overcoming the legalization of criminal proceeds in Ukraine. Also to investigate the interaction of pre-trial investigation bodies with other bodies and units in the field of counteraction to the legalization (laundering) of proceeds from crime, to determine the features of operative-investigative, procedural activity, to study international experience in combating these types of crimes.

Keywords: criminal proceeds, legalization (laundering) of income, counteraction to money laundering, proceeds from crime.

Постановка проблеми. Фінансовий під-
п'ям сучасного суспільства нерозривно пов'язаний із протидією усіх можливих небезпек, тим більше, які поширюються в період реформування фінансової системи. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, є для України актуальною зараз, тому що в сьогоденні умовах становлення нашої держави здійснюється перебудовою економіки, разом із цим збільшується і чисельність коштів злочинного походження. Питання боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, вважається питанням національної безпеки. Протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, вимагає розуміння природи і чинників поширення цього суспільно небезпечного явища, а ще відповідного правового забезпечення, узгодженого з інтернаціональними стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням легалізації (відмивання) доходів приділялась увага багатьма вченими. Дослідження цієї теми висвітлено в наукових працях О.М. Бандурка, М.І. Бажанова, А.С. Беніцького, Ф.Г. Бурчака, В.К. Гришука, Л.М. Долі, О.Ф. Київця, О.Г. Кальмана, М.Н. Мироненка, М.І. Мельника, Є.О. Несвіта, В.М. Поповича, Н.В. Селіхова, О.Ю. Якімова, А.В. Яковлева та ін. Визначення поняття легалізації (відмивання) злочинних доходів пропонувалося в роботах П.П. Андрушка, В.М. Алієва, Л.І. Аркуші, О.Ф. Бантишева, С.Б. Болоцького, С.А. Буткевича, Б.В. Волженкіна та інших учених. О.М. Бандурка під відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, розуміє приховування істинного джерела отриманих матеріальних цінностей, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, прихо-

вування істинного власника незаконно набутих доходів тощо.

Виділення не вирішених раніше питань загальної проблеми, яким присвячується стаття. Незважаючи на дослідження, в цій галузі залишаються питання щодо необхідності контролю над фінансовими потоками з метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Це стало однією з головних підстав створення в Україні національної системи протидії цим видам злочинів, що включає в себе систему заходів адміністративно-правового, фінансово-правового, кримінально-правового, оперативного-розшукового характеру та ін.

Цілі статті. Основними цілями статті є розгляд проблем протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом; визначення поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу. Науковці та практики говорять, що легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, у реальному часі стала найбільш вигідним видом нелегального підприємництва у світі. Висококваліфіковані грошові консультанти і фахівці, юрисконсульти, аудитори та інші беруть участь у наданні підтримки щодо відмивання коштів.

Напрацювання інтернаціональних юридичних інституцій повинні застосовуватися для виявлення даних злочинів.

У міжнародній практиці вперше термін легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, був визначений у Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», яка була прийнята Конференцією на її шостому пленарному засіданні 19 грудня 1988 року. Держави-члени ООН визначали, що нелегальний оборот генерує масштабні вигоди і грошові ресурси, дозволяючи транснаціональним кримінальними організаціям проникати в урядові механізми, легітимну торгівлю й економічну роботу, а ще в суспільство на всіх рівнях.

Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (1990 р.), на відміну від вищезгаданої Конвенції ООН, враховує, що предикатним злочином вважається будь-який злочин, який приводить до виникнення доходів, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в ст. 6 тієї ж Конвенції. У п. 1 ст. 6 Конвенції розглядаються способи вчинення, а саме:

а) перетворення або передача власності, усвідомлюючи, що така власність є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності або з метою сприяння будь-якій особі, замішаній у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій;

б) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, усвідомлюючи, що така власність є доходом;

в) набуття, володіння або використання власності, усвідомлюючи під час отримання, що така власність була доходом;

г) участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, під-

мова, сприяння і поради щодо вчинення будь-якого із злочинів, визначених відповідно до цієї статті [1].

У літературі немає конкретного визначення поняття легалізації коштів і немає схожого використання цього терміна. Таким чином, в своїх роботах автори використовують поняття «легалізація», «відмивання» коштів, придбаних злочинним шляхом. Ви ще зможете відшукати визначення «гроші, отримані кримінальним шляхом», «брудні гроші», «кримінальний прибуток». На нашу думку, оцінюючи зміст, який вони містять, ми можемо погодитися з тим, що терміни розглядаються як синоніми.

У 1984 році Президентська комісія з санкціонованої злочинності скористалася належною формулюванням: «Відмивання коштів – це процес, за допомогою якого конспірується існування нелегального походження або ж нелегального застосування прибутків, для такого, щоб вони виглядали легітимно отриманими». Визначення «легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом» було введено в юридичну літературу України Кримінальним кодексом України (далі – КК України) в 2001 році. Згідно з іншими джерелами, поняття «відмивання грошей», розуміється як надання правомірного вигляду володінню, використанню або розпорядженню грошовими коштами, або ж іншим майном, придбаними в результаті вчинення правопорушення, тобто їх переведення з тіншової, неформальної економіки в економіку офіційну для такого, щоб мати можливість користуватися даними способами не закрито і на публіці [2].

Головні засади функціонування фінансового моніторингу і системи протидії легалізації прибутків, отриманих злочинним шляхом, закладені в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». У ньому зазначено, що завданням спеціально уповноваженого органу вважається забезпечення реалізації державної політики в сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Чинний Кримінальний кодекс України в ст. 209 під легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, визначає здійснення якої-небудь дії, пов'язаної з вчиненням економічної операції або ж угоди з активами, придбаними в результаті правопорушення, а ще дії, націлені на приховування нелегального походження цих активів, або їх володіння, права на ці активи, джерела їх походження, місцезнаходження, передача, зміна їх форми (трансформація), а ще придбання, володіння або ж впровадження активів, придбаних в результаті злочину [4].

Головним безпосереднім об'єктом цього злочину вважається порядок ведення господарської діяльності, а ще порядок реалізації цивільно-правових угод у частині особистого та іншого аналогічного застосування майна, не пов'язаного з господарською діяльністю, поставлений з метою протидіяти залученню «брудних» грошей в економіку.

Нормальне функціонування банківської системи вважається додатковим об'єктом легалізації коштів, пов'язаних з банківською сферою. Даний вид злочину відділяється від інших власною непередбачуваністю, затримкою, впровадженням значної кількості грошових операцій.

Згідно з положеннями ст. 209 КК України, предметом злочину, передбаченого цією кримінально-правовою нормою, є кошти та інше майно, придбані в результаті вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Об'єктивна сторона злочину за ст. 209 КК України можна альтернативно висловити в одній з 4 форм:

1) вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів;

2) укладення угоди з такими коштами та майном;

3) вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких коштів або майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження і переміщення;

4) придбання, володіння або використання коштів або іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Визначення даних суб'єкта злочину важливе, тому що, для початку, воно пов'язане з кримінальною відповідальністю злочинців, а по-друге, воно впливає на кримінально-правову кваліфікацію суспільно небезпечного діяння.

У статті 209 Кримінального кодексу України врахований загальний суб'єкт втілення даного злочину. Слід зазначити, що така особа може характеризуватися пристосуванням до підприємницької роботи, втім легалізація не є прерогативою лише тільки злочинців в рамках бізнес-структур. При визначенні переліку осіб, здатних нести відповідальність за дану статтю, слід виходити з того, що завдання закону про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів полягає, перш за все, в тому, щоб попередити всілякі наміри ввести в обіг грошові кошти, придбані незаконним шляхом, під виглядом легітимних (законно отриманих).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Особа, яка фактично використовує майно, здобуте злочинним шляхом, у формах, вказаних у ст. 209, однак сумлінно помиляється щодо його походження, не несе відповідальність за цей злочин. Для кваліфікації дій за ст. 209 не вимагається чітка поінформованість про характер та певні умови вчинення предикатного злочину. Достатньо, щоб особа припускала, що майно здобуто злочинним шляхом. Не утворюють складу злочину, передбаченого ст. 209, дії щодо використання майна, здобутого злочинним шляхом, для продовження вчинення кримінально-караних діянь (наприклад, для продовження зайняття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації), адже вони не орієнтовані на надання законного вигляду цьому майну.

Зверніть увагу, що ст. 209 КК України враховує відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, і ст. 209-1 КК України встановлює кримінальну відповідальність за умисне недотримання вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочин-

ним шляхом, або ж фінансуванню тероризму. За даний вид злочину є провідна санкція у вигляді позбавлення волі або ж штрафу в обсязі 3-х тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або ж діяння, вчиненого за межами України, в разі, якщо воно визнане соціально незаконним діянням, що передувало легалізації прибутків, за Кримінальним законом країни, де воно було вчинене, і вважається злочином за Кримінальним кодексом України, в результаті якого доходи були нелегально отримані [4].

Головні засади протидії легалізації (відмивання) доходів були закладені лише Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) прибутків, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 року. Пізніше Указом Президента «Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму» від 7 липня 2003 року № 740 зумовив основні напрями становлення системи протидії відмиванню коштів в Україні.

Останні зміни щодо вдосконалення національного законодавства по боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, трапилися з прийняттям Закону України від 14 жовтня 2014 № 1702-VII «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення», який орієнтований на забезпечення виконання положень нових міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму [3].

Втім, не звертаючи уваги на організаційні та практичні заходи, що вживаються в Україні для запобігання та протидії легалізації (відмивання) прибутків, отриманих злочинним шляхом, і визнаючи абсолютне методологічне і практичне значення розробок щодо становлення і розвитку системи антилегалізаційної системи, ситуація опору легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, залишається важкою через ряд чинників. Як чинники, що сприяють легалізації злочинних доходів, можна визначити:

- політико-економічні, які опосередковано впливають на легалізацію злочинних доходів;
- соціально-правові, які впливають на сферу, в якій безпосередньо легалізуються злочинні доходи;
- морально-психологічні, що визначають відповідну злочинну поведінку.

З метою посилення боротьби і поліпшення системи запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму, потрібно зробити єдиний комітет, в якому працюватимуть знавці всіляких профілів і напрямів – працівники оперативних підрозділів, слідчі, прокурори, економісти, ревізори, які введуть єдині стереотипи і підходи до всіх подій і координують роботу правоохоронних і регулюючих органів в даній галузі; правоохоронні органи зобов'язані зрушити власні цінності з показників продуктивності на справжні підсумки роботи.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи наукові погляди і правові основи, необхідно зазначити, що під поняттям легалізація (відмивання)

доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідно розуміти дії, які прямо чи опосередковано спрямовані на надання правомірності відноснонам користування, володіння, розпорядження коштами, отриманими протиправним шляхом. Однією з обов'язкових ознак предмета «відмивання» є злочинне його походження.

Українське законодавство характеризує відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, де органічно поєднує з визначенням щодо Міжнародних Конвенцій ООН, в яких зазначається, що злочини вчиняються з використанням фінансових операцій чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало такій легалізації тощо.

У той самий час мета легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є критерієм, відповідно до якого цей злочин треба відмежовувати від схожих діянь, передбачених іншими нормами кримінального права.

У якості подальших досліджень нами буде здійснена спроба проаналізувати основні напрями подолання легалізації доходів в Україні, отриманих злочинним шляхом. Також дослідити взаємодію органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, визначення особливостей оперативно-розшукової, процесуальної діяльності, вивчення міжнародного досвіду боротьби із зазначеними видами злочинів.

Список літератури:

1. Гуржій С.Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний і практичний аспект. Київ : Парламентське вид-во, 2005. 216 с.
2. Журавель В. Предикатний фактор у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 182–189.
3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014, № 1702-VII.
4. Кримінальний кодекс України. С. : ТОВ «ВВП NOTIS», 2019.

References:

1. Hurzhii, S.H. Borotba z vidmyvanniam koshtiv: pravovyi, orhanizatsiinyi i praktychnyi aspekt. Kyiv: Parlamentske vyd-vo, 2005. 216 s.
2. Zhuravel, V. Predykatnyi faktor u strukturi elementiv kryminalistychnoi kharakterystyky lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochyynnym shliakhom. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2005. № 1. S. 182–189.
3. Zakon Ukrainy «Pro zapobighannja ta protydiju leghalizaciji (vidmyvannju) dokhodiv, oderzhanykh zlochyynnym shljakhom, finansuvannju teroryzmu ta finansuvannju rozpovsjudzhennju zbroji masovogho znyshhennja» vid 14 zhovtnja 2014, # 1702-VII.
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. S.: TOV «VVP NOTIS», 2019.